

Þann 10. mars 2025 skilaði verkefnisstjórn verndar- og orkunýtingaráætlunar Umhverfis-, orku- og loftslagsráðherra tillögu að flokkun fimm nýrra virkjunarkosta. Um er að ræða virkjunarkostina Bolaöldu, Tröllárvirkjun, Hvanneyrardalsvirkjun, Skúfnavatnavirkjun og Hamarsvirkjun. Í tillögunni er lagt til að Hamarsvirkjun verði flokkuð í verndarflokk.

Í 5. mgr. 10. gr. laga nr. 48/2011, um verndar- og orkunýtingaráætlun, kemur fram að ráðherra taki tillögu verkefnisstjórnar til skoðunar og gangi frá tillögu um verndar- og orkunýtingaráætlun í samræmi við 3. gr. laganna. Ef lagðar eru til breytingar á tillögu verkefnisstjórnar skal leita umsagna og kynna breytingarnar almenningi áður en tillagan er lögð fram á Alþingi. Ekki er gerð krafa í lögum um sérstakan rökstuðning fyrir breytingum sem ráðherra kann að gera á tillögum verkefnisstjórnar, en verkefnisstjórnin fer með ráðgefandi hlutverk gagnvart ráðherra og hið endanlega ákvörðunarvald um flokkun virkjunarkosta liggur hjá Alþingi.

Menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðherra sem staðgengill umhverfis-, orku-, og loftslagsráðherra er varðar ofangreindar tillögur hefur ákveðið að hefja samráðsferli um breytingu á tillögu verkefnisstjórnar þess efnis að Hamarsvirkjun verði flutt í biðflokk.

Af umsögnum umsagnaraðila við tillögu verkefnisstjórnar áætlunarinnar má sjá að sveitarfélög á svæðinu leggjast gegn flokkun Hamarsvirkjunar í verndarflokk. Meðal annars er vísað til þess að raforkukerfið á Austurlandi sé veikburða, skortur sé á framboði á raforku á svæðinu og slíkt hamli atvinnuuppbyggingu. Nú þegar hefur skortur á raforku áhrif á atvinnulíf á svæðinu og mikilvægt að fjölga virkjunarkostum innan þess, sérstaklega með hliðsjón af orkuspá og þörf fyrir græna sjálfbæra orku. Þá hefur efnahagslegur ávinningur virkjunarkostsins verið metinn nokkuð jákvæður.

Ójafnvægi er nú á milli framboðs og eftirspurnar á raforkumarkaði, sem hefur leitt til verulegra verðhækkana. Að mati Landsnets eru meiri líkur en minni á raforkuskorti á næstu árum, þar sem grípa gæti þurft til skömmtnar fyrir heimili og fyrirtæki. Framkvæmdir við stór og hagkvæm verkefni hafa tafist verulega og óvissa ríkir um marga virkjunarkosti vegna jarðhræringa. Í ljósi þessa er sérstaklega brýnt að forgangsraða skoðun og frekari rannsóknum á virkjunum sem staðsettar eru utan helstu umbrota- og hamfarasvæða, þar sem þær geta tryggt öruggt framboð raforku óháð náttúruvá á öðrum svæðum. Í þessu sambandi er vert að nefna að virkjanakostir á Austurlandi eins og Hamarsvirkjun, eru staðsettir utan allra helstu umbrota- og hamfarasvæða Íslands og bjóða því upp á möguleika til að tryggja betur langtímaöryggi raforkuframleiðslu verði hamfarir á öðrum svæðum landsins.

Umhverfis-, orku- og loftslagsráðherra hyggst leggja fram frumvarp með breytingum á lögum um verndar- og orkunýtingaráætlun, með það að markmiði að auka skilvirkni og bæta málsmeðferð. Jafnframt hefur ráðherra sett í samráðsgátt drög að frumvarpi til breytinga á raforkulögum, þar sem kveðið er á um að stjórnvöld skuli á fjögurra ára fresti leggja fram heildstæða stefnu um öflun raforku. Í þeirri stefnu verða skilgreind töluleg markmið um aukna raforkuframleiðslu, sem verða höfð til hliðsjónar við gerð verndar- og orkunýtingaráætlunar hverju sinni.

Fram undan er vinna við að afmarka og friðlýsa með lögformlegum hætti alla þá kosti í verndarflokki verndar- og orkunýtingaráætlunar sem Alþingi hefur þegar samþykkt. Dómur Hæstaréttar frá 27. mars 2024 (mál nr. 36/2023) leiddi í ljós að engin svæði hafa í raun verið friðlýst gegn orkuvinnslu með bindandi hætti frá setningu laganna árið 2011. Þetta hefur orðið tilefni til sérstakrar endurskoðunar á friðlýsingarákvæði 53. gr. náttúruverndarlaga og samspili þeirra við lög um verndar- og orkunýtingaráætlun. Mikilvægt er að hafa í huga að flokkun virkjunarkosta hefur mismunandi réttaráhrif: Orkunýtingarflokkur veitir aðeins möguleika á að hefja leyfisferli, verndarflokkur skapar jákvæða skyldu til friðlýsingar og biðflokkur er aftur á móti hlutlaus flokkur og réttaráhrifin af slíkri flokkun í reynd þau sömu og ef aldrei hefðu komið fram hugmyndir um virkjun á viðkomandi svæði.

Með hliðsjón af þessu leggur ráðherra til að Hamarsvirkjun fari biðflokki rammaáætlunar á meðan sú stefnumótunar- og löggjafarvinna sem greint var frá að framan stendur yfir og kosturinn verður skoðaður frekar. Ráðherra fagnar að umhverfis,- orku,-loftslagsráðherra ætli að hraða vinnu við að friðlýsa svæði sem Alþingi hefur samþykkt að njóti verndar.